ЗАСЕЛВАНЕ С БЪЛГАРИ И РАЗВИТИЕ НА ДОБРУДЖА ПРЕЗ VII-IX ВЕК

Иван Попов

***Abstract*:** *Bulgaria is a country, which after 681 settled the Dobrudzha region. Before that, there were fragmentary reports that Bulgarians came, but for a short time. The mastering and settlement of Dobrudzha began after the arrival of king Asparukh (681–700). From the very beginning, we have settled and mastered Dobrudzha. We have defended it against attacks from all sides. Until the 9th century, we settled permanently, and even colloquially Dobrudzha and the Northeastern region are called „Old Bulgarian Lands". Our early rulers seemed to have correctly judged where the good fertile land was. Later, from the Pope's letters to king Boris and to king Kaloyan (when considering the dispute with the Magyars about territories) the head of the Christian Church claimed that the lands belonged, by right, historically to the Bulgarians. The name „Bulgarians" was first mentioned by Byzantine historians at the Battle of the Tsurta River in 499, and later, on the occasion of king Zabergan's campaign in 559, by the chronicler Belisarius Flavius.*

Keywords: *Bulgaria, Dobrudzha, settlement, VI C, Northeastern region*

Сведения за заселване на Добруджа и Онгъла: Ако се погледне картата на Балканския полуостров и на Европа, ще видим, че е имало възможност българите да се заселят на друго място. Мястото, на което идват българите, е благоприятно за развитието и успеха на новата държава. При разглеждането вземам под внимание климатичните особености, релефа, геополитическата структура, географското положение, съседите, политическата обстановка, полезни изкопаеми, територия, земя, почви, инфраструктура. Държавите наоколо са наричали българите с различни имена: мизи, гети, траки, беси, пеласги. Много от старите народи на Балканския полуостров не са точно българи, но етнически са свързани с българите. През VII в. българите се завръщат по местата, където са живели. За българите се споменава при срещите и добрите взаимоотношения между император Ираклий и княз Кубрат. Оказвали сме помощ на империята при княз Тервел на няколко пъти: качване на престола на император Юстиниан II Ринотмет (носоотрязания), отблъскване на арабите, при потушаване на бунта на Тома Славянина от княз Омуртаг и в по-късни случаи. Може да обобщя, че повече сме помагали на Източната Римска империя (Византия), отколкото сме получили отплата от нейна страна. За първи път името България се споменава на Шестия Вселенски църковен събор в Константинопол на 9 август 681 г. (12). Тук е първата и най-важна победа на княз Аспарух и тя е постигната над една от най-силните за времето си държави. Вследствие победата сме принудили империята да ни признае за държава и да плаща годишен данък.

Фиг.1. Княз Аспарух (681-700 г.)

Княз Аспарух е силна личност и е успял да заведе българите на хубава плодородна земя. От сегашна гледна точка, като имаме атласи на Европа и света, познаваме релефа и климатичните особености, е лесно да се прецени къде са апетитните земи и къде не си заслужава да се живее. През дългите години на съществуване някои държави са си сменяли мястото, като например маджарите. Други пък са отстоявали своята територия, губили са независимостта си и отново са се издигали и възстановявали на същото си място, като Армения. България през многовековната си история е имала възходи и падения, силни периоди и кризи, губила си е независимостта няколко пъти, но винаги е населявала сегашната си територия. Специално североизточната част около Дръстър (Силистра), Мадара, старите столици, Добруджа винаги, когато не сме били под чуждо владичество, е била българска. Нямаме в сегашните ни предели територии, които за дълъг период да не са били в границите на България и да не са населени с българи.

Онгълът е бил укрепена местност, намираща се в делтата на река Дунав. След победата до смъртта си Константин IV Погонат се задължил и действително е плащал годишен данък на Аспарух и българите. Договорът от 681 г. се счита за начало на българската държава. Мисля, че началото е много по-рано - през 165 (153) г. (7). До края на управлението на император Константин IV Погонат (668-685 г.) няма военни действия срещу империята. Константин IV Погонат е силен император на Източната Римска империя, който през 678 г. побеждава Арабския халифат при първата обсада на столицата Константинопол (5). При следващия император отношенията веднъж се изострят. През 685 г. на византийския престол се възкачва Юстиниан II Ринотмет. Според историците той е колеблив, по-слаб император и коварен по характер. Почувствал се по-уверен временно и нападнал България през 688 г. Може би му се сторило обидно, че трябва да плаща унизителен данък на този нов народ. По време на началото на Дунавска България много народи са данъкоплатци на Византийската империя. По-късно същият император се опитва да изиграе княз Тервел и да си възвърне дадената в знак на благодарност за укрепването на престола през 705 г. област Загоре, но губи войната през 708 г.

Фиг. 2. Вторият ни владетел – княз Тервел (700-721 г.)

Овладяване на Добруджа при ранните ни князе от рода Дуло: Първите двама наши князе – Аспарух и Тервел, печелят всички войни, в които участват. Затова България при тях и следващите князе укрепва и отстоява позициите си. При княз Аспарух България на два пъти побеждава съседите си: Византия, Аварския хаганат и Хазарския каганат (2). Княз Кубрат постига голяма победа над Арабския халифат в съюз с хазарите през 648 г. Побеждаваме 20-хилядната армия на третия халиф Осман. Тук е първата ни победа над Арабския халифат, втората е още по-впечатляваща – през 717-718 г. княз Тервел избива 30-40 хиляди араби край Босфора при защитата на Константинопол. Общо във войната са намерили смъртта си около 100000 араби. Третата загуба на халифата е при Поатие през 732 г., когато майордома Карл Мартел "Чука" спира арабите и ги отказва окончателно от амбициите за навлизане навътре в Европа (18). Тук безспорно

ролята на България при княз Тервел (700-721 г.) е по-голяма от тази на франкския майордом Карл Мартел. Западноевропейците не са на същото мнение като мен и княз Тервел за тях е омаловажен. При следващите князе: Кормесий и Севар, няма военни действия.

За жалост при втората война срещу хазарите княз Аспарух загива. След 700 г. властта е предадена на наследника му княз Тервел (700-721 г.). Гробът на княз Аспарух се намира в централната част на Украйна, дори малко по-югоизточно. През VII в. на това място са Хазарският хаганат и новообразуваната Волжка България. Държавата на княз Котраг тръгва по друг път на развитие. Волжка България има винаги по-голяма територия от Дунавска България. Контактите между двете Българии са редки. По-късно княз Крум обединява Дунавска България с тази край река Брегалница, където на власт са наследниците на четвъртия брат – Кубер. За наследниците на Кубер никъде няма записано. Само се знае, че през 711 г. Кубер е бил още жив "На носоотрязания император (Юстиниан II) не повярваха неговите (на Тервел) чичовци от Кесинийските полета" (3). Кесинийските полета са край река Вардар: Битолското и Скопското полета, а защо чичовци е в множествено число е необяснимо. Правили сме разселвания с цел заселване на новозавзетите територии с българи, особено при князете Крум (802-814 г.) и Омуртаг (814-831 г.). Имаме само територии, които по право ни принадлежат, но поради политически причини са ни отнети. Дунавска България е владеела обширни територии, като при най-голямото си разширение е стигала до Будапеща, Солун, Скопие и р. Днестър, включвала е Карпатите. Отделно сме имали шансове да превземем Константинопол на няколко пъти. Дали и доколко държавите, сродни с България, може да се считат за български се съди не само от името, а от произхода и самоопределянетона населението в техните предели. През старите времена народът невинаги има съзнанието за етническа принадлежност, тъй като се приобщават съседни завладени народи и се навлиза в друга територия, населена с други племена и народи (19). За България е характерно, че само половин век след асимилиране на някой народ от него не остават хора, а населението се претопява и влива в българското. Затова може да кажем, че във вените на съвременните българи кръвта е смесена с над десет, дори петнадесет, народа. Българите са вземали надмощие, като са ползвали двойнорефлексния лък, наричан още "Картечницата на древния свят" (4), яздили са отлично и са имали военна подготовка на много високо равнище. Затова първата сериозна загуба идва едва през 763 г. при Анхиало при управлението на княз Телец, който заплаща с короната и живота си поражението, дължащо се на младостта, поради неопитност и прибързани решения,

Фиг. 3. Крепост Плиска

През първите години на установяването на Първото българско царство нашите князе извършват няколко важни държавнически дела: регулират отношенията си със славянските племена в състава на държавата, като ги задължават да охраняват границите на юг и на запад; предприема се поход срещу хазарите, аварите, а по-късно и срещу маджарите и сърбите за установяване на границата (11). Всички народи се прогонват на запад и България се разширява до Белград и Карпатите; укрепва се новата столица Плиска и се възстановяват старите крепости, като Дръстър (Силистра); изгражда се „великият презид" – земен ров и вал – от Черна вода на Дунав до Кюстенджа (Констанца) на Черно море. Постигнати успехи на Крум и Симеон затвърждават България на Балканския полуостров и я превръщат в първостепенна сила.

Дори и през нестабилния за нас VIII в., Добруджа не е била пряко застрашена от походите на ромейския император Константин V Копроним. През IX в. България увеличава

Фиг. 4. България при княз Пресиян (836-852 г.) с територия около 6.5 пъти по-голяма от сегашната (1)

своята територия и укрепва. Районът около столиците Плиска и Велики Преслав се заселва и усвоява, строят се храмове след приемане на Християнството.

Анализ: Продължавам разсъжденията в друга насока: можело ли е да изберем друга територия? Отговорът е „не", защото най-близо до сегашното ни място цялата територия е заета. При по-подробно търсене може да се намери свободна слабонаселена територия, но не толкова ценна за по-нататъшното развитие и преуспяване на новообразуваната държава. Българите идват през един период, наричан „Велико преселение на народите", обхващащ времето от IV до VII в. Причините за процеса на движение на големи групи хора са няколко, но като основна според моето мнение е разпадането на Римската империя. Всеки си търси място за установяване. Първо през 330 г. Константин Велики (306-337 г.) премества столицата от Рим в Константинопол, като това преместване се свързва с приемане и налагане на християнството като основна и единствено разрешена религия в империята след 324 г. След него казваме, че Римската империя е държава на християнството. На Балканския полуостров траките са намалели, има и по-слабо заселени области в района на Карпатите и западните територии.

Фиг. 5. Паметникът на княз Аспарух в Добрич

Причина за разселването на българите не е само бягането от атаките на хазарите. "Българите пресичат река Дунав и се заселват на земите между Дунав и Хемус (Стара планина)" (5). Планинската верига на Хемус за известно време служи за граница с Византия. По на запад има свободни територии, но те се заемат от други племена при Великото преселение на народите. Като цяло може да се обобщи, че всеки народ се бори за по-добра територия и, ако не харесва земята си, силните съседи и обстановката, е принуден със сила да си търси нови места за установяване. Излиза, че по-силните народи са се добрали и установили на по-примамливите места за живеене и по различен начин са отстоявали позициите си. "Времената на номадите за Европа към X в. окончателно приключват" (6).

От гледна точка на почвите и плодородието може да се каже, че нашата земя дава достатъчно реколта, стига да има кой да я обработва, за да може да се изхраним и да изнасяме в чужбина. За българите Добруджа и Североизточният район са ценни земи за развитието на държавата. Много важна за нас е Добруджа, но северната ѝ част е дадена съвсем незаслужено на Румъния след Междусъюзническата война от 1913 г. и оставена в пределите ѝ след Първата световна

война, защото ние сме от губещата страна на Германия и Австро-Унгария. Влияние върху развитието на България безспорно е оказвала Византия, с която векове сме били съседи.

В климатично отношение, като се погледне картата на света и времето в климатичните пояси, се забелязват следните факти:

На север земите не са така плодородни. Във Великобритания и по атлантическото крайбрежие дъждовете пречат да узреят плодовете и да узрее реколтата.

Умереноконтиненталният пояс е подходящ за развитие на растителността, строежите, реколтата, отглеждането на животни и изобщо за водене на нормален живот.

В субекваториалния пояс, кат Индия има два сезона – дъждовен и сух. През сухия сезон всичко изсъхва, а през дъждовния, вследствие всекидневните следобедни дъждове, всичко се наводнява и земята не може да роди нищо.

На север в арктическите области, на юг в Антарктида, южната част на Южна Америка, остров Гренландия не можа да се живее. Същото е в по-голямата част от Канада, Аляска, Сибир.

На Екватора има вечно лято, но колкото е по-топло, толкова повече отровни растения и животни има. Условията за живот са непоносими. За пример – африканските държави са много изостанали със съвсем малки изключения, екваториалните гори са непроходими, продължителността на живот е малка.

Почвите в умерения пояс може да родят толкова, че да изхранят света. На малко места има такова разнообразие на растителност и културни насаждения.

На север, поради студените зими и влагата, не може да узреят плодовете и зеленчуците.

В субтропическия пояс навсякъде из Азия и Америка има много пустини, в които валежите са оскъдни. В тях няма условия за живот и получаване на добиви.

В това отношение територията на България има огромно предимство. При идването на Балканския полуостров, нашите владетели от рода Дуло със сигурност са знаели това. Те, според преданията, са бягали от Азия, поради засушаванията и изпепеляващото слънце. По-късно при княз Омуртаг има разселване и преместване на хора от една област в друга, оваладяване и налагане на администрация, приобщаване на влезлите народи в нашите предели и преодоляване на различията помежду им. Властта на княза се укрепва и централизира. За това помага 30-годишният мирен договор, сключен с Източната Римска империя през 815 г. (10). При княз Борис I, поради приемане на християнството за официална религия, има още разселване на българи от единия край на държавата към другия.

Релеф**:** За България релефът също е подходящ. Имаме си планини с алпийски характер, по-ниски за разходки, равнини, каньони, пещери и природни забележителности и феномени. Не всички държави могат да се похвалят с това. “По запазени обекти в културно наследство сме трети в Европа след Италия и Гърция” (7). Над Сент Миклош, известен със златното си съкровище (намира се в Румъния близо до унгарската граница), е наш от времето на княз Аспарух. Преди се смяташе, че е от Атила, но се вижда написана 6021 година от сътворението на света. При превръщане към сегашното летоброене получаваме 693 – точно тогава княз Аспарух е в разцвета на своето могъщество. Българите не са били бедни и са имали много злато и съкровища. На разглежданата територията има три езера – Дуранкулашко, Езерецко и Шабленско, 44 микроязовира и над 250 естествени чешми, подхранвани от карстови води.

Фауната и флората ни също са достатъчно разнообразни. В България има много растения, които са реликти и ендемити, но в Североизточна България ги няма. Родопите са богати на ендемични видове растения – общо 154 растителни вида. В Дуранкулашкото, Шабленското и Езерецкото езера има голямо разнообразие на птици.

Полезните изкопаеми в Североизточна България са: каолин, манганови руди, варовик, гипс и черни въглища. По времето на заселването на българите през VII-VIII в. значение са имали златото, среброто и медта. Не се е отчитало колко нефт и газ има в недрата на принадлежащата ни земя. Много се е

ценяло „бялото злато“ – солта, а ние си имаме залежи – край Анхиало и Провадия. Добруджа е богат зърнопроизводителен район.

Икономика: лека промишленост (шивашка, текстилна, обувна), химическа промишленост (предимно в Девня), развива се туризмът, риболовът (в крайбрежните райони и дунавските пристанища), селското стопанство.

В България няма пустини, вечни ледове, обилни валежи и тежки природни бедствия, действащи вулкани. Големината на държавата не е определяща: Русия, Австралия и Канада са с огромни територии, но имат големи неизползваеми пространства поради неблагоприятния климат. Курортите и санаториумите ни са от световно значение и се посещават. Има санаториуми, които лекуват повече от тридесет болести. Черноморското крайбрежие е разчленено, има заливи и обширни плажове. Ако вземем например Италия и Гърция – имат морски курорти, но

Фиг. 6. Курорт Русалка

температурите са много по-високи. Говоря единствено от позицията на атмосферни условия. На север – скандинавци и германци са свикнали с техните курорти и като стане температурата на водата 16-18°се къпят. Условия за развитие на туризма в България има.

В сеизмично отношение не се забелязва повишена активност. Вярно, че имаше тежки земетресения с поражения и жертви в Чирпан, Свищов и Стражица, но в Гърция, Турция и Румъния стават повече земетресения.

В България горите са намалели поради незаконно изсичане и сме назад, сравнено със Швеция, Русия, Канада, например. Засушаване се случва само в най-горещите лета в Добруджа, което според метеорологичните статистики е веднъж на десет-двадесет години. В Североизточната част на България има пресъхващи малки реки, а и като цяло е по-сухо от другите райони.

Като погледнем географската карта на Европа, се забелязва, че мястото на България е възлово. На Балканския полуостров условията за живот и просперитет на държавата са добри. Само по политически причини може да се каже, че мястото не е достатъчно подходящо. Ако има някакъв недостатък – това е, че не сме на открито море. По-лесно за корабоплаването би било, ако се намираме на атлантическото крайбрежие. Като се върнем назад във времето, ще забележим, че природните дадености на България са били използвани рационално.

В Североизточна България има забележителности, които си заслужава да се

Фиг. 7. Крепостта във Велики Преслав

посетят: Аладжа манастир, Побитите камъни, Свещарска гробница, курортите „Златни пясъци“, „Св. св. Константин и Елена“ и „Албена“, нос Калиакра, крепости Овеч, Залдапа, старите столици Плиска и Велики Преслав, Мадарския конник, резервати „Сребърна“ и „Дуранкулак“, некропола край Дуранкулак, природен парк Русенски лом, светилището при с. Стрелково, солниците край Провадия, амфитеатъра Марцианопол.

Погледнато от много страни, мястото на България е изгодно за развитие. Влияние оказват и други фактори впоследствие, като съседите, политическата ориентация, умението да се разработват и използват природните дадености. През голяма част от историята ни река Дунав е текла през изцяло българска територия. Точно североизточната част на

България е била в основата на зараждането и развитието на България. Към днешно време това би ни донесло полза от преминаването на плавателни съдове през българска територия. Река Дунав е била граница още при Римската империя.

Морският излаз е от голямо значение за развитието на цивилизациите. Първите цивилизации възникват около моретата и реките: в Месопотамия, Мохенджо-Даро, Харапа, цивилизациите по реките Хуанхъ и Яндзъ в Китай, черноморските градове на Балканския полуостров. Ако имахме излаз на Егейско море, щяхме да имаме по-продължителен летен сезон и да печелим от курортите, а единствено затруднения биха се получили при връзка по море между Черно и Егейско морета, поради преминаване през проливната зона, която не е наша. За да се избегнат, трябва сериозни дипломатически действия и преговори, а това ще ни превърне в зависима от другите държава (в случая Турция). Напълно независимите държави са малко, но стремежът е колкото по-малко да сме зависими или да не сме под икономическо влияние от само една държава. От териториите, които сега не са в пределите на България, за Северна Добруджа според мен най-много трябва да съжаляваме. Добре поне, че при цар Борис III успяхме по мирен път чрез Крайовското споразумение от 1940 г. да си върнем Южна Добруджа. Българските земи са ги харесали много чужди владетели: Константин Велики, Юстиниан I и други.

Второто българско царство се появява на европейската карта на почти същото място, като Първото. Териториално, постепенно при първите Асеневци си отвоюваме териториите, населени трайно и от дълъг период от време с българи. Както повечето разумни владетели и нашите царе са знаели докъде се простират възможностите им да управляват и развиват държавата. За всеки владетел е добре да му се разпростира властта на голяма територия, но не всеки може да я управлява правилно. Като се погледне в историята, виждаме много примери, от които ще посоча два:

- император Траян (98-117 г.), един много успешен и уважаван римски император, е проумял, че не трябва да се минава река Рейн, на изток от Петра и в северните части на Британия.

- при битката при Талас (751 г.) Китайската империя и Арабският халифат достигат до изводите, че са дотам. Ето последиците от битката при Талас и защо тя е определяща за развитието на света:

- достигнат е арабско-ислямския предел на геополитическо и културно влияние на североизток в Азия;

- ислямът започва да се разпространява сред тюркските народи;

- карлуките създават независима държава;

- технология за производството на хартия по време на войната с Китай посредством арабите достига до Западна Европа;

- уйгурите възстановяват своята държавност в Източен Туркестан;

- Танската Китайска империя достига предела на своето политико-географско разширение и започва да намалява, китайското разширение и влияние в западна посока спират за почти хилядолетие.

Цар Самуил е пример за това как трябва да се защитава и отстоява държавата в продължилите четири десетилетия борби за независимост срещу император Василий II Българоубиец. По-късно има и други примери на борци за свобода, които са дали живота си за България.

Заключение: Мястото на България е възлово и по много признаци изглежда да е подходящо за развитие и оцеляване на държавата. Имаме си всичко, от което се нуждаем. Нашите владетели през почти тринадесет века и половина съществуване, откакто е премината река Дунав, са оценили съвсем точно и вярно обстановката и на коя земя да залагат. Добруджа е от първостепенно значение за развитието и успеха на държавата ни. Политическите недоглеждания и грешки ни отредиха да сме на опашката в Европа. Остава надеждата, че някога след време ще се оправим и ще тръгнем напред.

Литература*:*

1. Военен атлас на България; Voenen geografski atlas na Bulgaria.

2. Андреев Й. 1988 г. “Българските ханове и царе VII-XIV в, исторически хронологии.”, Справочнник; Andreev Y. 1988 g. “Bulgarskite hanove I tsare VII-XIVv. Istoricheski hronologii”. Spravochnik.

3. Д-р Александров Д. 1999 г. “Бойни изкуства и военно дело на древните българи”; D-r Aleksandrov D. 1999 g. ”Boyni izkustva I voenno delo na drevnite bulgari”.

4. Професор Димитров Б. 2007 г. “Дванадесет мита за българската история”; Profesor Dimitrov B. 2007 g. “Dvanadeset mita za bulgarskata istoria”.

5. Манчев К. 2001 г. “История на балканските народи, том I”; Manchev K. 2001 g. Ïstoria na balkanskite narodi, tom I”.

6. Богданов И. 1976 г. “Прабългарите - произход, етническо своеобразие, исторически път”; Bogdanov I. 1976 g. “Prabulgarite - proizhod, etnichesko svoeobrazie, istoricheski pat”.

7. Добрев П. 2001 г. “Европа започва от България”; Dobrev P. 2001 g. “Evropa zapochva ot Bulgaria”.

8. Кан Омуртаг IX в., Чаталатски надпис; Kan Omurtag IX v. Chatalarski nadpis.

9. Хилендарски П. 1762 г. “История славянобългарска”; Hilendarski P. 1762 g. “Istoria slavyanobulgarska”.

10. Клайнер Б. 1761 г. “История на България”; Klayner B. 1761 g. Ïstoria na Bulgaria”.

11. Богдан Бакшев П. 1667 г. Bogdan Bakshev P. 1667 g. История на БЪлгария”; “Istoria na Bulgaria”.

12. Пантев А. 1991 г. “История на България, том VII”; Pantev A. 1991 g. “Istoria na Bulgaria”, tom VII.

15. Цанев С. 2012 г. “Български хроники - том I”; Tsanev S. 2012 g. “Bulgarski hroniki - tom I”.

16. Манасиева хроника от XII в. Manasieva hronika ot XII v.

17. Кан Омуртаг IX в. “Сюлейманкьойски надпис”; Kan Omurtag IX v. Syuleymankyoyski nadpis.

18. “Универслана хроника на франките пт 741 г.”; “Universalna hronika na frankite ot 741 g.”

19. Професор-доктор Бакалов Г. 2005 г. “Малко известни факти от историята на древните българи”; Profesor-Doctor Bakalov G. 2005 g. “Malko izvestni fakti ot istoriata na drevnite bulgari”.

Иван Попов: Магистър по Корабоводене и по Военните науки, член на Съюза на учените, Военноморски сили (ВМС), GSM 0887308822, e-mail: popovii@abv.bg